

Сліпчишин Л.В. Духовний вимір взаємодії людини з техносферою / Л. В. Сліпчишин // Нові технології навчання : наук.-метод. збірник / Інститут інноваційних технологій змісту освіти МОН України. – Київ : [б. в.], 2014. – Вип. 81. — С. 182–186.

УДК 316.752.4

Л.В.Сліпчишин,

к.пед.н., ст.н. сп.

Львівський науково-практичний центр Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

ДУХОВНИЙ ВИМІР ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ З ТЕХНОСФЕРОЮ

У статті розглядається духовний вимір взаємодії людини з технікою. Актуалізується проблема якості співвідношення внутрішнього світу і духовного потенціалу людини з предметним світом буття техносфери. Підкреслюється важливість діалогу-вчинку людини з технікою як умови збереження цивілізації.

Ключові слова: людина, духовність, смисл, цінність, техносфера, творець.

В статье рассматривается духовное измерение взаимодействия человека с техникой. Актуализируется проблема качества соотношения внутреннего мира и духовного потенциала человека с предметным миром бытия техносферы. Подчеркивается важность диалога-поступка человека с техникой как условие сохранения цивилизации.

Ключевые слова: человек, духовность, смысл, ценность, техносфера, творец.

The spiritual measuring of co-operation of human being with a technique is examined in the article. The correlation quality problem of internal world and spiritual potential of human being with the material world of technosphere's entity is actualized. The importance of dialog-act by human being with a technique as a condition for preservation of civilization is underlined.

Keywords: human being, spirituality, sense, value, technosphere, creator.

Історично-еволюційний розвиток особистості відбувався одночасно з технологічним освоєнням світу. У ході сприйняття та пізнання дійсності розвивались здібності, змінювався внутрішній стан і формувалась свідомість людини. Завдяки активності людина оволоділа цінностями, які сьогодні поділяють на загальноприйняті та вищі – духовні. Через духовні потреби, інтереси, орієнтації та цінності людина долучається до духовної культури суспільства. У цьому контексті актуалізується проблема якості співвідношень внутрішнього світу і духовного потенціалу людини з предметним світом буття культури. Оскільки духовність одночасно розглядається як людська якість і властивість психіки, вона відіграє важливу роль у розвитку особистості та формуванні її системи цінностей.

Проблеми духовності, духовно-морального виховання людини і зокрема молоді завжди були в центрі уваги філософів і культурологів (М. М. Бахтін, В. С. Біблер, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень), психологів і педагогів (І. Д. Бех, С. У. Гончаренко, Д. О. Леонтьєв, Д. В. Чернілевський). У духовних цінностях кристалізується смисловий досвід діяльності людини, пов'язаної зі створенням техніки, організацією виробництва та її працею. Оскільки сьогодні виникла суперечність між об'єктивними тенденціями розвитку техносфери та ідеалами технічного розвитку, то актуальною проблемою є виявлення духовного виміру взаємодії техніки та суспільства.

Метою статті є розгляд основних засад взаємодії внутрішнього світу людини з техносферою у контексті вчинкового підходу.

Через величезні деформації в різних сферах життя людини ознаками сучасного суспільства є нестабільність і динамічний розвиток різних ситуацій. Зміни соціально-економічних умов торкнулися способу життя людини, наповнивши його стресовими ситуаціями. Проте, як зазначає А. М. Новіков, все більше усвідомлюється істина, що “основою прогресивного розвитку кожної країни та всього людства в цілому є сама Людина, її моральна позиція, багатопланова природовідповідна діяльність, її культура, освіченість, професійна компетентність ” [5, с.12]. Шукаючи власного місця в житті, праці

та культури, людина вступає в контакти не лише з соціумом, але й предметним світом, результатом яких є формування певної системи відношень.

Р. М. Грановська, досліджуючи механізми пристосування людини до зовнішнього світу [2], дійшла висновку, що суб'єктивний світ людини піддається впливу не лише з об'єктивних обставин, але й суб'єктивних уявлень про цінність події, яка спричинила ситуацію. Оскільки людина упродовж життя активно накопичує досвід, у неї формується Модель Світу, наповнена тими цінностями, які важливі для кожної конкретної особистості індивідуально. У цьому виявляється вибірковість сприйняття реальної дійсності. Тому, вважає вчена, не дійсність, а індивідуальна Модель Світу визначає вчинки людей. Якщо особистість прагне гармонійно співіснувати з соціумом, вона намагається віднайти міру сумісності власної Моделі Світу з новим досвідом. За життя людина виробляє певні схеми поведінки, тому будь-які радикальні зміни, які може спричинити ситуація, що виникла, призводять до дезорієнтації і несуть небезпеку руйнування її внутрішнього світу.

Внутрішній світ людини розглядається, як величезний простір, наповнений цінностями, що формувалися тисячоліттями. Він наповнений ідеальними моделями в різних напрямках – духовно-моральному, етичному, естетичному, культурному тощо. Але шлях до ідеалу завжди сповнений дестабілізуючими чинниками. У разі неспроможності їх усунення небезпека руйнування може бути тотальною, про свідчать сучасні світові проблеми. Завдяки рефлексії виникає єдина модель, яка охоплює певні аспекти реальності, одночасно не даючи найменшим дестабілізуючим моментам полонити свідомість людини.

Як вважає Е. Г. Кочетов, на зламі століть виникла суперечність між основними гравцями – Людиною, Навколишнім середовищем, Світовим співтовариством і Світовою системою, у ході якої людина ніби розчинилася у вирі подій. Наповнення співвідношення між ними прагматичним змістом руйнує гармонійний розвиток кожного з учасників. Лише діалог–вчинок людей, які по-сучасному розуміють світ і його процеси, здатний зберегти між ними рівновагу. У процесі формування світоладу час від часу наступають моменти,

коли має місце якість перетворення. Рівень цих перетворень залежить від тих людей, які його здійснюють. Як і все на світі потреби, інтереси, цілі, цінності завершують свій життєвий цикл і на хвилі великої енергії вже наповнюються новим змістом, адекватним до сучасного буття [3, с.26-27].

Але якщо між сторонами діалогу виникають проблеми, значить не все гаразд у суспільстві через деформацію основних категорій нашого життя – стимулів, смислів, мотивацій і цінностей. Від особистості суспільство чекає свідомого виходу на суб'єктивні позиції. У цьому простому питанні найважливішим моментом стає спрямованість позиції: одностороння, яка є надзвичайно шкідливою, чи суб'єктивно різноманітна, яка формується як синергетичний ефект [3, с.87]. Це означає, що в гуманітарному знанні мають виникати парадигми, які є “ударними гуманітарними інструментами” в “гуманітарній прохідній машині”, яка здатна проламати стіни Старого світу і повернути людину до здорового глузду, до реальних життєвих цінностей, які близькі та зрозумілі всім, на дорогу у Новий світ. Оскільки основним інтегратором впливів є свідомість особистості, то необхідно знову і знову повертатись до її смислових кодів, контекстів і фундаментальних основ буття.

Для того, щоб в особистості сформувалося відповідальне ставлення до всього суцього, вона повинна мати суб'єктивні й об'єктивні цінності. “Відтак буття як реально існуюча дійсність перетворюється у співбуття, тобто у неіндиферентний для особистості (завдяки її активності) світ – світ її бажань чи повинності” [1, с.4]. З позиції філософії моралі життя людини має певну рівневість, коли рівні відрізняються ступенем виразності та розвиненості внутрішнього смислового центру, який і зумовлює ціннісно-смилову систему життя людини. Найвищим репрезентом життя стає моральний відповідальний вчинок, який є усвідомленим і через нього відбувається зв'язок людини і суспільства. Залежно від особливостей внутрішнього устрою людина по-різному виявляє свою причетність до буття: на рівні емоційного реагування чи задоволення утилітарних потреб, який характеризує недостатній соціальний розвиток особистості; на рівні вищих культурних цінностей чи устремлінь, які стають мотивами вчинкового життя людини [1, с.8]. Очевидно, що у разі

прийняття важливих рішень щодо ризиків, які виникають внаслідок професійної діяльності, людина має керуватися вищими суспільними нормами.

У контексті вчинкового підходу до життя творців новітньої матеріальної культури, на нашу думку, показовим є духовний шлях Олександра Івановича Половінкіна, доктора технічних наук, професора, автора відомого серед технічної еліти посібника “Основи інженерної творчості”, вченого, який в 1971 році в Інституті кібернетики Української Академії наук захистив докторську дисертацію на тему “Методи проектування з автоматичним синтезом оптимальних схем і раціональних структур інженерних конструкцій”.

Протягом усього життя О. І. Половінкін цікавився і любив види мистецтв, наук, що дотичні до духовної культури та релігійного життя людей. Вирішуючи часткові задачі в галузі інженерної творчості та досліджуючи за допомогою комп’ютерних технологій закономірності розвитку техніки, одночасно він осягав фундаментальні основи впливу на людину творів художньої творчості релігійного спрямування (образотворче мистецтво, сакральна архітектура, народна творчість, музичне мистецтво). На цьому етапі спілкування відбувалося переважно з культурною спадщиною, серед якої провідне місце займали твори на релігійну тематику.

Робота ректором Волгоградського технічного університету протягом 16 років яскраво виявила “хвороби” суспільства і зокрема освітньої системи – явища аморальних і злочинних учинків студентів і викладачів. Це спонукало його звернутися до різних людей і професіоналів з виховної роботи з проблемою пошуків шляхів морального оздоровлення колективу. Випадкова коротка зустріч стала доленосною у його житті, коли у відповідь на запитання “Як знайти вихід з ситуації, коли люди чинять не за законом?”, він почув: “Відповідь в єдиній книзі, яка називається Євангеліє”.

Духовний особистісний досвід прийшов до нього разом з глибоким вивченням основ православної християнської релігії. Як фахівець з системного аналізу О. І. Половінкін порівняв систему моральних заповідей і систему законів механіки за чотирма показниками, що дало йому можливість дійти таких висновків: **“1. Складність даних об’єктів.** Закони механіки

відображають відносно дуже прості об'єкти – тверді тіла, рідини, гази, а етичні заповіді – найскладніший об'єкт – людину. 2. **Час формування системи законів.** Система законів механіки формувалася більше двох тисяч років, а система етичних законів була сформульована тільки за три роки в проповідях і висловах Христа. 3. **Число авторів – творців системи законів.** Систему законів механіки створювали і уточнювали декілька десятків великих учених, а система етичних законів має одного автора – Ісуса Христа. 4. **Повнота та істинність створеної системи законів.** Система законів механіки донині не має остаточної повноти та істинності, вона продовжує розширюватися і уточнюватися. А система етичних законів за дві тисячі років не мала уточнень і змін, тобто відразу була дана як повна та істинна.” [6, с.5]. Найважливішим висновком і одкровенням для нього як ученого і віруючої людини була думка про те, що: “таку складну систему, що відповідає вимогам повноти та істинності, за такий короткий час не могла створити людина найвищої геніальності! Значить, Ісус Христос не був тільки людиною! **Він був Тим Творцем і Управителем всього, для Кого і створення системи етичних законів цілком можливе!** [6, с.5].

Сьогодні вчений вважає, що техносфера приносить більше шкоди, ніж користі, адже науково-технічний прогрес завдяки зростанню його “ненажерливості” “пожирає” тіло, душу і дух людини. Він запропонував своє бачення сучасної технічної реальності з точки зору православного християнства. Як учений і священник О. І. Половінкін зізнається, що і його книги щодо законів техніки, як і праці інших дослідників в галузі технічного знання, будови і розвитку техносфери, мають помилки, адже дослідження відбувалися без урахування взаємодії людини і техніки з духовним світом. Виходом з цієї кризової ситуації може бути створення нешкідливої системи, яка має показник благодетельності більше одиниці. Спроби створення таких систем у різних сферах суспільно-економічного життя робилися вже давно, є певні напрацювання, але у тих, від кого залежить ефективність роботи над їх розробкою, відсутнє відповідне мислення. Осмислення християнського вчення вплинуло на його дослідження в галузі системного проектування та інженерної

творчості та дозволило розробити та апробувати метод проектування благодворних систем на основі духовно-етичного аналізу і духовної споглядаючої (інтуїтивної) творчості. Усі об'єкти винахідницької, інженерної, дизайнерської творчості мають бути проаналізовані з позиції “не нашкодь людині”.

Оскільки сьгоднішні досягнення НТП часто пов'язані зі зростанням ризиків виникнення помилок великих масштабів, постала потреба врахування можливих ризиків. Прикладом можуть бути проекти, які спричинили катастрофічні наслідки – Чорнобильська АС, підземне добування вугілля і сірки, створення гідрокомунікацій, будівництво дамб, гребель і укріплень тощо. Здавалося б після різних катастроф, причиною яких є людський чинник, жоден проект не мав би бути реалізований без перевірки на ризики. Адже їх реалізація носить духовно-моральний аспект і залежить від рівня відповідальності не тільки розробників, але й керівників державних відповідних структур.

З розвитку техніки відомо, що його рушійною силою є військові потреби. Вони прокладали ніби основні магістралі для досліджень, на основі яких створювались перспективні відкриття і винаходи. До них можна віднести створення робототехніки і гнучких автоматизованих виробництв, які заклали основу для виникнення локомотивних галузей технологічного устрою. На думку Г.Г.Малінецького, основою нового шостого технологічного устрою є нанотехнології, які здатні кардинально змінити техносферу. Технологічний прорив, як вважають засновники теорії “Двотижневої технологічної революції”, буде відбуватися у наступних напрямках: створення нових форм живого в малій лабораторії; редагування геному; швидке створення будь-яких речовин з наноасемблерів; створення запису інформації високої щільності; створення принципово нових рослин, тварин та інших форм життя; універсальні аналізатори для постійного моніторингу стану організму; локальний розпад цивілізації. Вчений дійшов висновку, що ці розробки дозволяють створити досконалу і чисту, абсолютну зброю [4]. Цей висновок знову повертає суспільство до надзвичайної актуальності духовно-етичного аналізу технічних проектів. Зрозуміло, що в цих проектах є і позитивні сторони, вони можуть мати “дві сторони медалі”. Від високої духовності та моральної

відповідальності людей – як їх розробників, так виробників і споживачів – залежить в кінцевому результаті доля людства.

Таким чином, сьогодні суспільство вступило в період виходу на нові рубежі техніко-технологічного розвитку, коли формуються нові мотивації, стимули і смисли одночасно з виникненням різних видів небезпек, серед яких найстрашнішою є втрата людиною духовності. Особливо небезпечно, коли розвиток науки і техніки розглядається крізь призму філософії знищення, а духовні ресурси людей витрачаються на боротьбу з джерелом, яке генерує загрози і небезпеки. У цьому контексті підвищуються вимоги до всіх, хто причетний до створення і функціонування техносфери. Одним з найдієвіших напрямів у духовно-моральному вихованні молоді як потенціалу інноваційного розвитку держави є долучення до глибинного шару духовної культури народу – до знання про вічні істини та шлях людини до їх засвоєння.

Література

1. Бех І. Д. Життя особистості у вимірі духовності // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Зб. наук. праць. - Вип. 13. книга 1. – Кам'янець-Подільський : Вид. Зволейко Д.Г., 2009. – С.3.–16.
2. Грановская Р. М. Функции модели мира // Грановская Р. М. Психологическая защита. – СПб, 2007. Режим доступа <http://www.metodolog.ru/01375/01375.html>. Размещено на сайте 22.04.2008.
3. Кочетов Э. Г. Диалог. Диалогистика как наука о судьбах человека и мира в контексте глобальных перемен : научная монография / Э.Г.Кочетов ; ОАНГГ. – М. : [Экономика], 2011. – 733 с.
4. Малинецкий Г. Г. Инновация – последняя надежда России / Г. Г.Малинецкий. Режим доступа: <http://www.metodolog.ru/node/311>. Размещено на сайте 24 июля 2009.
5. Новиков А. М. Постиндустриальное образование: монография / А. М.Новиков. – М.: Изд-во «Эгвес», 2008. – 136 с.
6. Половинкин А. И. Православная духовная культура / А. И. Половинкин. – М. : Владос-Пресс, 2003. – 195 с.

